

ДОНЕЦЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ «УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КУЛЬТУРИ «ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ»

методика регіонального
моніторингового дослідження

БІБЛІОТЕКА МАЙБУТНЬОГО: ПОГЛЯД ГРОМАДИ

2025

УДК 021(477.62)
Б 59

Бібліотека майбутнього: погляд громади: методологія проведення регіонального дослідження / Комун. заклад культури «Донецька обласна бібліотека для дітей»; уклад. Л. Козінченко. – Б. м., 2025. – 14 с.

Дослідження **«Бібліотека майбутнього: погляд громади»** спрямоване на визначення сучасного стану бібліотек регіону та очікувань громади щодо їхньої ролі в умовах війни та післявоєнного відновлення. Враховуючи трансформаційні процеси у бібліотечній сфері та сфері інформаційних послуг, дослідження має на меті з'ясувати ключові виклики та перспективи розвитку бібліотек регіону.

Методологія дослідження базується на емпіричному підході, що включає анкетування двох цільових груп: користувачів (мешканців громад) та фахівців книгозбірень (працівників різних типів бібліотек). Для збору даних використовується метод онлайн-анкетування за допомогою Гугл-форм. Анкети розроблені з урахуванням якісних та кількісних показників, це дозволяє проаналізувати поточні потреби громади та оцінити рівень адаптації бібліотек до нових реалій.

Отримані результати дослідження слугуватимуть основою для стратегічного планування діяльності бібліотек, вдосконалення їхніх послуг та інтеграції сучасних підходів у роботу бібліотечних закладів.

УДК 021(477.62)

МЕТОДИКА РЕГІОНАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «БІБЛІОТЕКА МАЙБУТНЬОГО: ПОГЛЯД ГРОМАДИ»

Вступ

У час, коли війна докорінно змінює ландшафт життя громад, бібліотеки залишаються простором сили, пам'яті й надії. Одні з них – зруйновані вщент, інші переїхали до безпечніших місць, ще інші трансформувалися у волонтерські штаби, центри підтримки або освітні осередки. Сьогодні бібліотека – це не лише про книжки, це про людину.

Сучасна бібліотека дедалі частіше постає як багатофункціональний простір, що реагує на виклики часу: підтримує освіту, забезпечує інформаційний доступ, сприяє психологічному відновленню. Саме тому важливо зафіксувати зміни, що вже відбулися, і почути очікування громади щодо майбутнього бібліотек.

Це дослідження покликане виявити бачення бібліотек як з боку їхніх користувачів, так і бібліотекарів, щоб сформувати фахову аналітичну основу для стратегічного розвитку бібліотечної сфери регіону в повоєнний період.

I. ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблематика дослідження

За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, з лютого 2022 року по червень 2024 року були повністю знищені 138 бібліотек, ще 598 – частково пошкоджені. Загалом понад 715 закладів постраждали внаслідок війни (джерело: [Suspilne Культура, червень 2024](#)).

Особливо гостро ситуація постала на Донеччині. Станом на 31 грудня 2024 року у регіоні налічувалося 396 бібліотек, серед яких:

- ◆ 156 – на тимчасово окупованій території;
- ◆ 109 – у зоні активних бойових дій;
- ◆ 61 – повністю зруйнована;
- ◆ 147 – частково пошкоджені.

Проте фізичні втрати – це лише верхівка айсберга. Повномасштабна війна вплинула на саму суть бібліотечної діяльності – від зміни формату роботи до емоційного стану фахівців.

Основні виклики:

◆ Цифрова нерівність

Перехід частини бібліотек в онлайн-режим виявив значні проблеми з доступом до техніки, інтернету та нестачу ІТ-компетенцій, особливо у сільських громадах. Це обмежує доступ до освіти, державних послуг та культурного контенту.

◆ **Перевантаження та вигорання фахівців**

Бібліотекарі стали волонтерами, психологами, аніматорами, координаторами гуманітарної допомоги – часто без належної підтримки. Така багатофункціональність без ресурсів спричиняє емоційне виснаження.

◆ **Нерівномірна підтримка на місцевому рівні**

Деякі громади бачать у бібліотеках осередки сили та розвитку, інші – навпаки, скорочують фінансування, штати або закривають заклади через пріоритети воєнного часу.

◆ **Втрата фондів і краєзнавчої пам'яті**

Знищення бібліотек – це не лише про книги, це про втрату унікальних краєзнавчих матеріалів, архівів, документів, які зберігали пам'ять місцевих громад.

◆ **Зміна очікувань користувачів**

Сьогодні громади очікують від бібліотек нових функцій: безпечного простору, емоційної підтримки, інтерактивної освіти, допомоги ВПО. Це вимагає переосмислення діяльності бібліотек – змін, які поки що не підкріплені ресурсами чи стратегіями.

◆ **Кадрова криза та нові виклики до компетентностей**

Через евакуацію, переїзди та зміну життєвих пріоритетів частина бібліотекарів змінила сферу діяльності. Ті, що залишилися, мають опановувати нові навички – від цифрової грамотності до кризової комунікації, найчастіше без підтримки.

Підсумок! Бібліотеки України переживають безпрецедентний виклик – як фізичний, так і системний. Вони вже стали осередками підтримки, адаптації та сили у складні часи. Але щоб зберегти та розвинути цей потенціал у повоєнний період, необхідно мати чітке розуміння потреб громади, бачення фахівців і реалій, у яких працюють бібліотеки.

II. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження:

◆ Вивчити бачення майбутньої ролі бібліотек у воєнний та післявоєнний періоди з боку бібліотечних працівників і користувачів, зосередившись на їхніх потребах, запитах, викликах та очікуваннях.

Дослідження має стати підґрунтям для оновлення стратегій розвитку бібліотечної мережі в регіоні з урахуванням соціальних, інформаційних та освітніх змін.

Завдання:

◆ Провести соціологічне опитування двох цільових груп: користувачів бібліотек і бібліотечних працівників;

- ◆ Проаналізувати трансформацію бібліотечної діяльності в умовах війни: від класичного інформаційного центру до мультифункціонального простору підтримки;
- ◆ Виявити основні тренди і потреби в розвитку бібліотек;
- ◆ Висвітлити результати дослідження як основу для стратегічного планування та впровадження послуг, що сприятимуть сталому розвитку бібліотек.

Методи збору даних:

- ◆ Анкетування – онлайн-опитування за допомогою гугл-форми;
- ◆ Якісний аналіз відповідей – вивчення відкритих питань для визначення головних ідей, потреб і пропозицій;
- ◆ Узагальнення результатів – підготовка висновків на основі аналізу даних і презентація їх на семінарі з планування бібліотечної роботи на 2026 рік.

Очікувані результати:

- ◆ Отримання актуальних даних про потреби, запити й очікування користувачів бібліотек у воєнний та післявоєнний періоди;
- ◆ Систематизація основних викликів і досвіду бібліотек, зокрема у сфері релокації, роботи в умовах руйнувань і переходу в онлайн-формат;¹
- ◆ Визначення напрямів трансформації бібліотечних послуг з урахуванням цифровізації, соціальних змін, освітніх запитів і психоемоційного стану громади;
- ◆ Представлення результатів як орієнтиру для стратегічного планування та обговорення можливих напрямів розвитку бібліотек у повоєнний час.

III. УЧАСНИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Організатор дослідження:

- ◆ Комунальний заклад культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» – розробка методики, організація та узагальнення результатів дослідження.

Співорганізатори:

- ◆ Базові публічні та дитячі бібліотеки – забезпечення локальної координації, анкетування користувачів і бібліотекарів, поширення інформації про дослідження.

Цільові групи:

- ◆ Користувачі бібліотек – мешканці територіальних громад, які користуються послугами бібліотек або мають очікування щодо їхньої діяльності;
- ◆ Бібліотекарі – працівники публічних та дитячих бібліотек, культурних хабів.

База проведення:

- ◆ Мережа бібліотек Донецької області, що функціонують на підконтрольних українській владі територіях.

¹ Онлайн-формат – діяльність закладу з наданням бібліотекою всіх послуг винятково в цифровому середовищі, без фізичного відвідування користувачами.

IV. ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження планується провести **протягом 2025 року у п'ять етапів:**

- I етап:** квітень – травень – розробка програми дослідження та інструментарію;
- II етап:** травень – збір контактів відповідальних фахівців бібліотек;
- III етап:** червень – онлайн-анкетування користувачів та бібліотекарів;
- IV етап:** червень – липень – збір і структуризація первинних даних;
- V етап:** серпень – жовтень – аналіз, узагальнення результатів, підготовка до їх оголошення.

V. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ

1. Форми опитування: (див. Додаток 1, 2):

- ◆ Форма № 1 – «Анкета користувача»; ([Посилання на гугл - форму](#));
- ◆ Форма № 2 – «Анкета бібліотекаря». ([Посилання на гугл - форму](#)).

Опитувальні форми, доступ до яких мають відповідальні фахівці ДОБД, створені на основі ресурсу гугл-форми та розміщені на гугл-диску.

2. Обов'язки базових бібліотек:

- ◆ Призначити відповідальну особу за проведення локального етапу дослідження та надати контактні дані шляхом заповнення онлайн-форми ([Посилання на гугл - форму](#));
- ◆ Забезпечити заповнення щонайменше 20 анкет: 15 – від користувачів, 5 – від фахівців.

3. Відповідальний фахівець базової бібліотеки забезпечує:

- ◆ Організацію III (локального) етапу з **10 червня по 10 липня 2025 року**.

4. Доступ до результатів:

- ◆ Зведені дані збираються та зберігаються на гугл-диску.

5. Результати дослідження:

- ◆ Підсумки узагальнюють фахівці ДОБД до **1 жовтня 2025 року**.

Логічну модель дослідження подано у Додатку 3.

ДОДАТКИ:

Додаток 1.

АНКЕТА ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ

Шановні користувачі бібліотек!
Запрошуємо вас взяти участь у дослідженні «Бібліотека майбутнього: погляд громади». Ваші відповіді допоможуть сформувати бачення сучасної бібліотеки, яка найкраще відповідатиме потребам громади. Анкетування є анонімним.
Дякуємо за участь!

БЛОК 1: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Ім'я (прізвище на бажання)

☐ _____

2. Стать:

- ☐ чоловіча
- ☐ жіноча

3. Ваша освіта:

- ☐ ще навчаюся (учень, студент/ка)
- ☐ середня
- ☐ середня спеціальна
- ☐ незакінчена вища
- ☐ вища

4. Ваша вікова категорія

- ☐ до 18 років
- ☐ 19 – 34 років
- ☐ 35 – 44 років
- ☐ 45 – 59 років
- ☐ 60+

5. Ваш регіон проживання на поточний момент

- ☐ (Варіант для вибору за переліком області + за кордоном)

БЛОК 2: ДОСВІД КОРИСТУВАННЯ БІБЛІОТЕКОЮ

6. Як часто ви відвідували бібліотеку до початку повномасштабної війни (24.02.2022)? (оберіть одну відповідь)

- ☐ часто (щотижня / щомісяця)
- ☐ рідко (кілька разів на рік)
- ☐ взагалі не відвідував(ла)

7. Як часто ви відвідуєте бібліотеку зараз? (оберіть одну відповідь)

- часто (щотижня)
- регулярно (1-2 рази на місяць)
- іноді (раз на кілька місяців)
- не відвідую
- **інше (вказіть свій варіант)** _____

8. Як саме ви зараз користуєтеся бібліотекою?

- фізично приходжу до бібліотеки
- користуюся онлайн-сервісами
- отримую послуги через мобільну бібліотеку (пункти видачі, хаби)
- взагалі не користуюся
- **інше (вказіть)** _____

9. З якою метою ви найчастіше відвідуєте бібліотеку?

- взяти книги додому
- відвідати захід / активність
- попрацювати / повчитись у читальній залі
- скористатися технікою або інтернетом
- отримати консультацію (цифрові навички)
- **інше (вказіть)** _____

10. Які заходи або події в бібліотеці вас цікавлять найбільше? (оберіть один або кілька варіантів)

- заходи соціокультурні
- заходи розважальні / дозвілєві
- зустрічі з письменниками (краєзнавцями)
- зустрічі з представниками влади
- інформаційні зустрічі (ЦНАП, ПФУ, соцзахист)
- професійні консультації (психологи, лікарі)
- **інше (вказіть)** _____

БЛОК 3: ВИКЛИКИ, ПОТРЕБИ, ОЧІКУВАННЯ

11. Чого, на вашу думку, зараз бракує в бібліотеці? (оберіть один або кілька варіантів)

- зручного графіка роботи
- технічного обладнання (ноутбуків, принтера, інтернету)
- сучасної літератури
- цифрових сервісів та електронних книг
- простору для спілкування
- простору для навчання / роботи (коворкінг центр)

- проекти / заходи для дітей та підлітків
- підтримки (правової, психологічної)
- нічого не бракує
- не користуюся бібліотекою
- **інше (вказіть свій варіант)** _____

12. Які нові послуги або активності вам би хотілося бачити в бібліотеці зараз?

- курси з цифрової грамотності
- консультації (юридичні, психологічні тощо)
- лекції / тренінги (з особистісного розвитку, цифрової безпеки)
- гуртки, клуби (гуртки за інтересами, творчі майстерні)
- простір для дозвілля родин
- інформування щодо працевлаштування / перекваліфікації
- **інше (вказіть свій варіант)** _____

БЛОК 4: МОДЕЛЬ БІБЛІОТЕКИ МАЙБУТНЬОГО

13. Що для вас є найважливішим у бібліотеці майбутнього? (оберіть до 2 варіантів)

- простір для зустрічей та навчання
- освітній та культурний центр громади
- простір підтримки та взаємодії
- центр цифрових сервісів / послуг
- місце традиційного читання

14. Яку роль, на вашу думку, повинна виконувати бібліотека у громаді?

- відкрита (своя) відповідь _____

15. Що може мотивувати вас частіше відвідувати бібліотеку або користуватися її послугами?

- відкрита (своя) відповідь _____

16. Які нові послуги ви б хотіли бачити у бібліотеці майбутнього? (оберіть до 2-3 варіантів)

- освітні програми
- інтерактивні виставки
- VR-простір (віртуальна реальність)
- AR-простір (доповнена реальність)
- послуги з підтримки ментального здоров'я
- простір для дітей / родин
- коворкінг

- групи підтримки / волонтерство
- **інше (ваш варіант)** _____

17. Якою, на вашу думку, має бути ідеальна бібліотека майбутнього?

- відкрита (своя) відповідь _____

Додаток 2:

АНКЕТА ДЛЯ БІБЛІОТЕКАРІВ

Шановні колеги!

Запрошуємо вас взяти участь у дослідженні «Бібліотека майбутнього: погляд громади». Ваші відповіді допоможуть сформувати бачення сучасної бібліотеки, яка найкраще відповідатиме потребам громади.

Дякуємо за участь!

БЛОК 1: ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Територіальна громада, в якій ви мешкали / мешкаєте до подій 24 лютого 2022 року?

- _____

2. Зазначте локацію, на якій працює ваша бібліотека на поточний момент

- працює на постійному місці (юридична та фактична адреса не змінилися)
- переміщена до іншої громади

3. Якщо бібліотека була переміщена, вкажіть фактичну адресу розташування (адресу: область, місто)

- _____

4. Зазначте формат роботи вашої бібліотеки на поточний момент

- офлайн (традиційний формат обслуговування)
- онлайн (лише дистанційно)

5. Як змінився рівень відвідування бібліотеки під час війни?

- виріс
- знизився
- залишився без змін
- **інше (ваш варіант)** _____

6. Ім'я, (прізвище на бажання)

- _____

7. Контактний телефон (на бажання, лише для уточнення інформації у разі потреби)

- _____

8. Стать:

- чоловіча
- жіноча

9. Ваша вікова категорія

- до 35 років
- 36 – 44 років
- 45 – 59 років
- 60+

БЛОК 2: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЯ

10. Які основні виклики зараз стоять перед бібліотекою?
(оберіть один або кілька варіантів)

- втрата приміщення
- нестача нової літератури
- недостатнє фінансування
- втрата кадрів
- психоемоційне вигорання колективу
- відсутність інтернет-доступу
- **інше (ваш варіант)** _____

11. Які інноваційні рішення допомогли вам працювати в умовах війни? (оберіть один або кілька варіантів)

- перехід на онлайн-послуги
- організація мобільних бібліотек
- співпраця з місцевими громадами
- розширення партнерства з громадськими організаціями
- **інше (уточніть)** _____

12. Що сьогодні є головною перешкодою для впровадження нових ідей у бібліотеці?

- відкрита (своя) відповідь _____

БЛОК 3: МОДЕЛЬ БІБЛІОТЕКИ МАЙБУТНЬОГО

Яким ви бачите майбутнє бібліотек після закінчення війни?

- повернення до традиційних функцій
- розширення цифрових сервісів

- перетворення бібліотеки на окремі мультикультурні центри громади
- приєднання бібліотеки як структурного підрозділу до культурного центру громади
- **інше (вказіть)** _____

13. Які нові навички будуть необхідні бібліотекарям у майбутньому?

- робота з цифровими сервісами
- вміння організовувати події
- вміння фасилітації, модерації
- навички психологічної підтримки
- **інше (уточніть)** _____

14. Чи бачите ви потребу у створенні наступних зон у бібліотеці?
(оберіть один або кілька варіантів)

- коворкінг-зони (для навчання, роботи, зустрічей)
- ігрові простори (для дітей, сімейного дозвілля)
- зали для творчості (творчі майстерні, артпростори)
- кафе або зона кави (місце для неформального спілкування)
- зони тиші та релаксу (місце для відпочинку, читання)
- простори для фізичного і ментального відновлення (йога, медитація)
- **інше (вказіть)** _____

15. Яку роль (в житті громади) має відігравати бібліотека у майбутньому?

- відкрита (своя) відповідь _____

16. Які інноваційні технології, на вашу думку, варто впроваджувати в бібліотеках майбутнього?

- відкрита (своя) відповідь _____

17. Ваші пропозиції або ідеї щодо змін у бібліотеках майбутнього

- відкрита (своя) відповідь _____

Додаток 3:

ЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Логічна модель дослідження відображає ключові елементи процесу – від ресурсів до очікуваних змін. Вона дозволяє структурувати та візуалізувати шлях досягнення мети дослідження, а також забезпечує цілісність підходу до аналізу отриманих даних.

Компонент	Зміст
Проблема	Переосмислення ролі бібліотек у громадах у зв'язку з викликами війни та післявоєнного відновлення.
Мета дослідження	Вивчити очікування громади та фахівців щодо майбутнього бібліотек і визначити напрямки їх розвитку.
Цільові групи	Користувачі бібліотек та бібліотечні фахівці.
Ресурси (входи)	Дослідницька команда, фахівці бібліотек, інструментарій (анкети), онлайн-платформа (гугл-форми), контактні бази, методична підтримка.
Діяльність	Розробка анкет для двох цільових груп, онлайн-опитування, збір якісних і кількісних даних, аналіз результатів, презентація висновків.
Очікувані результати	Підвищення обізнаності про стан бібліотек і потреби користувачів у громадах.
Короткострокові результати	Підвищення обізнаності про актуальні потреби та актуальний стан бібліотек громад, створення підґрунтя для стратегічного планування.
Довгострокові результати	Переосмислення функцій бібліотек, оновлення підходів до планування, формування моделей сталого розвитку.

ВИСНОВОК:

Це дослідження дозволить оцінити реальний стан бібліотек у регіоні, дізнатися про потреби громади та бібліотекарів, а також може сприяти формуванню стратегії розвитку бібліотек майбутнього.

Відповідальна за випуск Ю. С. Василенко

Укладач: Л. В. Козінченко,

Оформлення: Л. В. Козінченко

Редактор: Н. І. Ганжела